

šolskih urah. Gladko ubrani glasovi gotovo lepo odmevajo sercu, katero je bilo po dnevu tolikrat razburjeno.

Omenjamo še poslednjič sredstva, katero veliko pripomore k zdravju in veselosti, in to je, gibanje v prostem zraku. Prav posebno se priporočajo lahka dela n. pr. sadjereja, svilarstvo, čebelarstvo i dr.; včasih to tudi kaj nese; na vsak način se pa taka dela priporočajo, ker se godé v prostem zraku. Prištevati se sme tudi tukaj sem prijateljsko obiskovanje, tudi na drugi strani to zelo koristi.

Obernimo vse, kar smo govorili na učitelja, imamo potem človeka pred sabo, kateri je vedrega duha, marljiv in priden v svojem poslovanji, terden v veri; v neprijetnih razmerah odgaja z veseljem in ljubeznijo otroke za nebasa; v svojih stiskah se obrača v molitvi k Bogu in povernivši se od truda polnega dela svoje sreče išče na domačem ognjišču. In tak je kerščanski učitelj! Ako svet tudi nanj pozabi, dobro seme, katerega je sejal v sercu svojih gojencev, bo rastlo tudi, ko bodo njegove kosti v zemlji trohnele, in Gospod Bog zvest plačnik vsega dobrega, ga bode postavil čez veliko, ako mu je bil zvest v majhnem.

Nagon.

Nikdar in nikoli ni bilo na svetu brez ljudi, kateri bi ne bili tajili Boga in božje previdnosti in vladanja v naravi. Njih veliko se je tudi trudilo, da olepšaje svojo nejevero ter se opravičujejo pred ljudmi. Naj novejšem časom posebno pa je bilo prihranjeno, da jemljejo taki ljudje v zagrinjalo svojih zmot naravoslovje. Posebno pa se novo neverško preiskovanje naravno prizadeva na vse kriplje, da utají razloček med živaljo in človekom, kakor se je mislilo dosihmal, in terdi, da ni pravega razločka med njima. Da to dosežejo, povzdigujejo žival po stopinjah njenega razvoja, človeka pa ponižujejo tako, da poslednjič ni več težko, postaviti ju v eno versto.

Da, da, pojdimo še dalje! Po tem nauku ni človek samostalna stvar, ampak le bolj izobražena opica.

V „Westermannovih Monatsheftih“ je bilo pred nekaterimi leti brati ta-le stavek: „Naj se napuh človekov brani kolikor hoče, opica je vendar le naš praded“.

Dasiravno odkrito rečemo, da nimamo nič zoper to, ako kdo hoče opičjega rodu biti, vendar se nam vsiluje vprašanje, zakaj se dan danes ne godé take premembe, ako so se sploh kedaj godile? So li kje v resnici najdeli opice, katerim je manjkalo prav malo, da niso bile ljudje. Ali nam temu v nasprotji preiskovanje narave ne kaže prav očitno, da

živali pri svoji ročnosti ostanejo, kakoršne so bile od nekdaj. Ali ne gradi pajek, čebela, bober danes ravno tako, kakor je delal to od nekdaj in od začetka.

Ker pa Boga in njegovo modro in previdno vlado v naravi nikjer tako jasno in razločno ne spoznamo, kakor v nagonu, natornem nagibu s katerim je stvarnik živali sploh, posebno pa zaželke obdaril, da skerbé za se in za svoj zaplodek, bomo tukaj govorili o tej zelo zanimivi stvari. —

Nekateri naravoslovci terdó, da imajo živali um in pamet, katera jim kaže pravo pot v življenji, in jih varuje nevarnosti, in vse njih djanje in nehanje, katero občudujemo zavoljo visoke modrosti in pripravnosti, izvira iz njih uma in pameti, a ne iz natornega nagiba. Da se o tem na dalje prepričamo, pogledjmo, kako se človek in žival izobražuje!

Kedar otrok stopi na ta svet, je tako revše, da bi brez matere ali drugih odraščениh ljudi kar hitro poginilo. Ima sicer vse čute, pa jih ne more rabiti. Njegove oči ne vidijo, njegova ušesa ne slišijo, ne rok ne noge ne zna rabiti. Vse to si pridobiva le sčasoma in s trudom. Kolikrat mora otrok pasti, da zna stati, hoditi in tekati.

Poglejmo dalje, kako s težavo se otrok naučí pisati, brati, plesti, šivati itd., teh ročnosti bi se nikdar ne naučil brez pomoči drugih, da ne govorimo še o bolj težavnih delih. Glejmo pa potem na zaželke, tū najdemo, da jim vsega tega truda ni treba. Kakor hitro žival na svet pride, zna vse to, česar ji je potreba, da se preživi in sicer tako popolnoma, kakor uni, ki so opravljali to že več časa.

To je pa toliko potrebno, ker je kratek njih tek življenja dostikrat le kake dni, in jim ne ostaja časa za vaje in učenje, da spolnijo svoj namen, niti ne najdejo priložnosti tega učiti se od staršev, kateri so zdavnej mertvi, preden so otroci na svet prišli. Ker te stvari izpeljujejo dela, nad katerimi se po pravici čudimo, jim je tudi narava dala potrebno orodje. Imajo žage, škarje, šila, bodala in nože, da boljših in pripravnejših ni mogoče si izmisliti, človek bi si jih lahko imal v izgled. Prav pripravne so njih nožice za naj bolj različna opravila n. pr. za plavanje, plezanje berskanje, kopanje; nekatere zaželke imajo sedemdesetkrat toliko moči v svojih mišicah, kolikor so težke; take moči pri ljudeh ni nikdar najti. Mislamo si zaželko, grobarja, kateri v mertvih truplih pripravlja hrano svojemu zamladku. Glejmo! tam pritira kerta, kateri je tolikrat težji in večji od njega. Kako moč bi po tej primeri človek mogel imeti. Glejmo si mravljo, kako nese teršico za svoje gradivo, katera je desetkrat večji od nje. Človek po svoji velikosti in moči bi nesel lahko celi hloh v rokah!!

Kar je pa naj več vredno in kar je poglavitno, je to, da so zaželke zmožne in sposobne za svoja opravila brez vse daljne vaje, kar tako že od začetka njih bivanja.

Kakor hitro zleze mlada čebelica iz svoje ličinke tako rekoč že dan njenega rojstva, že opravlja z drugimi splošna dela v panju, do dobrega že razume, kako se hranijo ličinke, kako se delajo piskerčki, kako se porabi vosek. Drugi, ko postane truplo prej belo, terdo in močno in peruta suha, že vé, kam poletí, da najde potrebne hrane in brez kažipota najde domov.

Iz tega vendar prav različno spoznamo, da ima mala stvar precej po svojem rojstvu vse tiste vednosti in spretnosti, katerih potrebuje, da nadopolni svoje mesto v naravi. Po pravici se čudimo, da je mala stvarica tako prebrisana, tako spretna in ročna in to vse brez poduka in še celó brez kake vaje.

Primerjaje človeka in žival precej po rojstvu, pridemo do naslednjih točk:

1. Človek mora svoje vednosti si pridobiti, in doseže ročnost in izurjenost le po neprestani vaji in pridobljeno izročuje od roda do roda. Ni še rojen doveršen umetovalec, marveč ima sposobnost za to.

3. Človek ima svobodno voljo, da si izvoli pot svojega delovanja. Od kraja pastir doseže naj višjo čast v katoliški cerkvi, postane papež, iz krojača Dörflinger postane slavovenčan vojščak in vojskovodja, ubogi in ubogi ribič Kusan postane učenjak in kardinal; žival pa nima svobodne volje, neznana moč, njeni nagon jo sili v ozke neprestopljene meje. Potomcev iz rodú zaželek, katera potleh lazi, ne more spreminiti svojega delovanja; nima pameti za to.

3. Človeški um ne miruje pri tem, kar je enkrat našel, zmožen je daljnega razvitka; žival pa s svojim nagonom brez vse skušnjé, brez vsega poduka že popolnoma doveršena v svojem stroku, ni zmožna za nadaljevalno izobraženje.

Stanovanja prvih ljudi so bila zato priprosta, beržkone so stanovali pod zeleno drevesno streho ali v kakem berlogu. Pozneji so si hiše stavili za skrajno silo. Še pozneje so iskali napraviti si zložna stanovanja, dokler so poslednjič prišli do te krasote in lepotije, kakoršno vidimo dandanes. I kaj še le hočemo reči od naših cerkva! Mislimo si sedaj pričetke stavb poleg cerkve sv. Štefana na Dunaji, „kakošen napredek!“ bo vsak rekel. Nihče od nas pa ne dvomi, da čebela, naj večja umetnica med živali, ni za las drugače gradila svojega satovja pred tisuč leti in ga tudi čez tisuč leti ne bo. Javaljne je človek kedaj postavil stavbo, katera bi bila tako popolnoma in pripravna kakor je eno samo satovje. Ko je pesnik Virgilj rekel, da so čebele deležne božje

modrosti, še niso bile znane čudovite matematične razmere tega lepega dela, še le do danes je dokazano to za tako učeno natančnost, da še večjidel človeštva tega ne razume. Tistim pa, kateri premišlujejo naravoslovje iz kerščanskega stališča, je to prav jasno in umevno, ker vse to, kakor ves svet, jim je delo božje roke.

Ako tedaj čebela gradi svoje satovje po vodilih zemljemerstva in stavbe, tako zemljemerstvo in stavba ne pride od čebele, ampak od tistega velikega mojstra, kateri je čebelo zbudil in je vse reči stvaril po številu, tehti in meri.

4. Žival je s svojim nagonom v mnogo rečih človeka prekosila, tako da je človek nekatera pravila, po katerih je žival že od nekdaj prav izvrstno svoja dela izpeljavala, prav pozno in sicer še le v najnovejšem razumel in si naučil po njih ravnati.

Povodni pajek si naredi mrežo, tako da jo voda ne premoči, obesi jo s tankimi nitki na liste zeli, katere rastejo na dnu ribnika. Naredi si cev, po kateri zrak dobiva, spodej pa pusti luknjico in zrak vodo iz cevi potisne. Tako živi pajek v svoji zračni izbici že sto letja pod vodo, še preden so ljudje iznajdeli potapljavko (Taucherglocke); kdo pa bo vendar terdil, da živil razume teorijo o prostoru in teži?

Keber, tertin ali tertapela (Trichterwikler Rhynchitès betuleti,) skerbé za svoj zaplodek opravlja dela, katera so bila pripravna in namenu vgodna in do zadnje pičice tako po pravilih višje matematike izpeljana, da se jim človek ne more prečuditi. Ta pravila je človeški duh iznajdel še le v najnovejšem času, in naj bolj zanimivo je pa to, da se človeški duh nad tem z matematiko vpraša, kakor da bi bila ta njegova stvar. Dr. E. Heis, sedaj profesor matematike na akademiji v Monastiru, je posebno pregledaval tega kebra in je dokazal, da pravila, po katerih ta keber dela, je vpeljal v znanstveno učenost holandski naravoslovec in matematikar Huygens l. 1673.

5. Žival skerbí po svojem nagonu za prihodnje reči, katerih vendar po svoji previdnosti in vednosti ne more poznati; in naj bolj izobražena pamet bi tukaj ne storila nič—.

Goseničnica Sandwespe (sphex), živi dorasla na cveticah in iz njih serka sladčico, dokler jo ličinka živi kakor zaplunkarica mesna muha Schweissfliege, od živalske hrane. Kdo ji pové, da ličinka potrebuje drugačne hrane, kakor ona sama. Kedar tedaj najde peščena tla, začne berskati s sprednjimi nogami kakor pes, kedar miši išče. Kedar skoplje dovolj globoko jamo, gre po pajka ali pa po kakšno debelo gosenico, včasih tukaj nastane hud boj. Svoj rop ščiple in grize, pa ga vendar ne umori, sicer bi prekmali segnjil, in mladi červ bi ne imel jesti. Potegne potem žival v luknjo, počaka kakšno minuto in leže eno jajce

potem luknjo zaberska in odleti. Červ, kateri izleze iz jajca, se zagriže pajku ali gosenci v kožo in ga povžije.

Kaj takega in enacega vidimo vsaki dan pri zaželkah, ako naravo na tanko pregledujemo, in vendar tega ne premišljujemo, ker je vsakdanje; ako pa premišljujemo, moramo se v resnici čuditi. Vse to nas pa zopet napeljuje, da smo prisiljeni reči: pri živalih je spoznanje, je višja razumnost, katera pa ne prihaja iz živali, ampak je nad živaljo, in to spoznanje, ta razumnost žival priganja, da vse to opravlja ne da bi se zavedela. Ta sila, katera živali priganja dela opravljati, ne da bi se zavedele zakaj in čemu, ta sila je tedaj katero imenujemo nagon ali naravni nagib.

Pravimo, večkrat: Nagon ali naravni nagib žival nikdar ne zapelje, ampak jih vodi; to izpeljujejo, kar je za vsak slučaj naj bolj namenu primerno. Pristavimo pa še to, kar nas skušnja uči!

6. Nagon pa vodi nekatere živali kar naravnost v pogubo in smert, da se s tem dosežejo splošni nameni stvarjenja. Mogoče, da tega še ni nihče terdil, pa je vendar le tako.

Prav podučljiv dokaz temu je severni glodanec, kateri živi po gorah v Švediji in Norvegiji. Na jesen se zbirajo te živali v velikih trumah in začnejo potovati na vzhod. Prav z lepega se ne odpravijo s pota, katerega so enkrat nastopili. Ako pridejo do kake stvari, katera jim pot zapira n. pr. skale ali celó hiše, splezajo na ravnost na kviško, a ne da bi se ognili stvari, kar bi bilo bolj zložno. Njih vlak je dolg, zbirajo se cele trume soparic, kakor lisice, volkovi, in tičev ujed za njimi, tako da jih je če dalje manj. Tisti pa, kateri beže svojim sovražnikom, pridejo poslednjič do botniškega zaliva. Ne premišlujejo se dolgo, ampak naravnost v vodo poskačejo. Nagon premikovati se v ravni versti, je tako močan, da splezajo po čolnih ali po malih ladijah, katero so jim v morji na potu, in na drugi strani zopet doli poskačejo in zopet plavajo. Ker pa ni mogoče, morja preplavati, poginejo po tem vsi.

Ta žival se nenavadno hitro množi, in ko bi se sama ne ugonobila, bi nastal velik nered v živalstvu in rastlinstvu. Najprej bi poginilo veliko rastlin, od katerih živé te živali, in z njimi tudi vse druge živali, katerim so v hrano. Ker so pa te živali v hrano drugim večjim živalim, bi bile na škodi tudi lé-te. Da se temu ubrani, žene te živali nagon na potovanje, in tako same deró v pogubo, sicer bi se v 8—12 letih preveč pomnožile. Nihče pa vendar ne bo terdil, da te živali potujejo, ker so vse to že prej prevdarile. In takih prikazkov nahajamo povsod v naravi. Iz tega vendar smemo sklepati, da živali žene prirojen nagon; vse pa vlada modra previdnost božja, katera je svet stvarila, ga vlada in ga ohranjuje do konca dni.